

איתאל בר לוי

חלופות לערי המקלט ופתרון לתאונות דרכים

הצגת הבעיה

בישראל, כמו בכל העולם, יש מדי שנה מספר גדול של הרוגים ופצועים באופן קשה בתאונות דרכים. משפחות שלמות שאיבדו את כל עולמן ברגע. כיצד זה טרם נתנו את הדעת במידה סבירה לגודל האסון, וכיצד לא הציבו מנהיגי הציבור עניין זה כמשימה עיקרית? מפליא הוא שאף מפלגה לא לקחה עדיין אחריות על נושא זה, שמספר הנהרגים בו רב מהנרצחים בעטיו של הטרור הערבי. אמנם קיימות תכניות רבות ואולי אף עשייה מבורכת של משרדי הממשלה ורשויות שונות, אולם מבחן התוצאה מעיד על כישלון גדול וכואב. ההרגשה המטרידה היא שיש כביכול השלמה עם אזלת היד במאבק הזה. אם בעבר דובר על פתרונות אפשריים כמו שיפור תשתיות הכבישים או הורדת רכבים מיושנים מהכביש, הרי שכיום ברור ש"הגורם האנושי" הוא הגורם העיקרי לחיי אדם כה רבים ההולכים לאיבוד. אל מול הרגשת החידלון דומה שחייבים למצוא רעיונות חדשים שיוכלו להציל חיי אדם. ערכם של חיי אדם הם מעל לכל שיעור, ולכן יש להתייחס לנושא בכובד ראש ולמצות את הדין עם הגורם להרג. חז"ל אמרו: "כל המאבד נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב, כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא".¹

הנחת היסוד היא שהנהג הוא האשם. לפיכך, איך מטפלים בנהג הפוגע? יש לפעול בכל התחומים האפשריים: חינוך לנהיגה נכונה ולתרבות נהיגה ראויה, הגברת השיטור, החמרת הענישה וטיפול בתשתיות, בתמרור ובתקינות הרכבים. אולם דומה שלפנינו הצעה העשויה, ללא מהפכות גדולות או תקציבי ענק, לשנות את התמונה ולהפחית את מספר ההרוגים בכבישים.

השאלה המרכזית שנעסוק בה היא: מה דינו של ההורג בשגגה בימינו? כאמור, יישום התשובה שנציע כאן יסייע גם בהתמודדות עם תאונות הדרכים. בדרך כלל התאונה אינה בכוונה תחילה ובזדון, וממילא לפי דין תורה ההורג

מתחייב גלות לעיר מקלט.² אלא שאחרי חורבן בית המקדש לא ניתן ליישם את רעיון עיר המקלט, ולכן בוטלו דיני רוצח בשגגה.

החובה לחפש פתרונות

מבחינה רעיונית היהדות מתייחסת גם לרצח בשגגה בצורה החמורה ביותר, עד כדי כך שמובא בשם הזוהר,³ שאפילו תשובה אינה מועילה והתיקון היחיד לכך הוא מיתה. מחד גיסא, רוצח בשגגה איבד את זכותו לחיים כי איבד חיים של אדם אחר, ומאידך גיסא, אין לו ה"זכות" של כפרה באמצעות עונש מוות. האפשרות הניתנת לו היא חיים חדשים ב"עיר מקלט"; חיים במקום של קדושה.⁴

החזרת עונש הגלות על פי משפט התורה היה פותר אולי חלק מהבעיה של ההורג בשגגה. ההצעה המובאת להלן באה אמנם להפחית את תאוונות הדברים, אך נותנת מענה גם למצבו של הרוצח בשגגה.

מטרתה של עיר מקלט

ברור שאם התורה בחרה את עיר המקלט בעבור רוצח בשגגה, הרי שזהו הפתרון המושלם. לכן נבקש להעתיק מודל זה לזמננו אנו, אך ללא עיר המקלט. כדי לדעת מה היה בה ומה הרווח שבבריחה אליה נעיין במקראות ובדברי חכמים, ונראה כי יש מספר טעמים לדין גלות לעיר מקלט. טעם א: הגנה מפני גואל הדם.⁵ הבריחה לעיר מקלט מנטרלת את יכולתו של גואל אדם לפגוע,⁶ כפי שאומרת התורה: "פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח כי יחם

2 אמנם לעיר מקלט מתקבל רק רוצח שהרג בשוגג ולא זה שהרג בשוגג הקרוב למזיד או שוגג הקרוב לאונס, אולם לענייננו אין הדבר עקרוני, וניתן להחיל את ההצעה על כל סוגי ההורגים בשגגה.

3 דברים יט, ז.

4 "יש לומר הטעם דערי מקלט שהן ערי הלויים קולטין, משום שכל ענין המיתה נמשך מחטא העגל, שקודם החטא היה חירות ממלאך המות, והלויים שלא חטאו בעגל אין ראוייה להם המיתה מצד עצמם רק מצד זולתם. והנה ההורג נפש בשגגה וחטא בחיים רודפת אחריו המיתה, ומכל מקום באשר היה בשגגה והיה רק מקרה ולא נעשה רוצח בעצם, יכול הוא לקבל שינוי ושיסתלק ממנו ענין המיתה על ידי שנספח ללויים בערי המקלט, ששם אין לענין המיתה מקום בעצם" (שם משמואל, ויקהל תרע"א וראו עוד שם, בראשית תרע"ט).

5 ספר החינוך, מצווה תי.

6 לכאורה ניתן להתעלם כיום מהטעם הזה, כיוון שאין נוהג דין תורה, וכמעט אין חשש שגואל הדם ייגע ברצח לרעה, כיוון שייחשב בעצמו רוצח.

לבבו [...] ולו אין משפט מות [...] על כן אנכי מצוך לאמר, שלש ערים תבדיל לך".⁷

טעם ב: ניתוק מן הסביבה הקרובה כעונש. בספר החינוך⁸ מופיע טעם נוסף, והוא שצער הגלות שקול כצער מיתה, בכך שהאדם נפרד מאוהביו ומארץ מולדתו ושוכן כל ימיו עם זרים.⁹

טעם ג: שיקום וחינוך.¹⁰ מטרה נוספת בעיר המקלט היא סביבה טובה בשכנות ללויים שתיתן לרוצח את החינוך והשיקום הנדרשים לו. כדברי ספר החינוך: "כי שבט לוי מבחר השבטים, ונכון לעבודת ה' [...] ומפני גודל מעלתם וכושר פעלם וחין ערכם, נבחרה ארצם לקלוט כל הורג נפש בשגגה [...] אולי תכפר עליו אדמתם המקודשת בקדושתם".

טעם ד: כפרה. הגמרא אומרת¹¹ כי הסיבה שרוצח במזיד אינו גולה היא שדווקא בגלל היותו מזיד נטלה ממנו התורה את אפשרות הכפרה. אנו למדים מכך שהרוצח בשגגה גולה משום כפרה.

טעם ה: להשקיט את נפשו של גואל הדם. כדי להקטין את מעגלי השנאה יש צורך להרחיק את הרוצח ממשפחת הנרצח. ריחוק זה אמור לסייע למשפחת הנרצח להירגע ולחזור לשגרה.¹²

טעם ו: השקטת הכעס ויצר הנקמה של גואל הדם. אחד היצרים העמוקים שבלב האדם הוא יצר הנקמה, וכלשון הרמח"ל (מסילת ישרים, פרק יא): "כי האדם מרגיש מאד בעלבונותיו ומצטער צער גדול, והנקמה לו מתוקה כדבש, כי היא מנוחתו לבדה". התורה מבקשת להשקיט יצר זה אצל גואל הדם גם ללא קשר ליכולתו לפגוע ברוצח.¹³

כפרתו של רוצח בשגגה כיום

כשבטלו ערי מקלט ונותרנו ללא מענה בתחומים אלו, התמודדו גדולי ישראל עם השאלה מה העונש שניתן להעניש את הרוצח בשגגה ומה תהיה כפרתו. להלן שתי תשובות של פוסקים מהדורות האחרונים.

דברים יט, ו.	7
מצווה תי.	8
שם.	9
ספר החינוך, מצווה תח.	10
בבלי, מכות ב ע"ב.	11
מורה נבוכים, מאמר ג, פרק מ.	12
שד"ל, במדבר פרק לה; ספר החינוך, מצווה תח.	13

ר' עקיבא איגר נשאל על אדם אחד שדרס על ידי עגלתו שהיתה רתומה לסוסים את בנו ואת משרתו. כמובן שהדבר נעשה בשוגג, אבל בכל זאת מאחר שדבר נורא שכזה נעשה על ידו, הוא שאל כיצד עליו לכפר על פשעו ולחזור בתשובה, וכך השיב לו ר' עקיבא איגר:

לדעתי חמור הענין מאד, וצריך האיש לתשובה גדולה [...] ראשית התשובה יהיה אחרי שנהרגו בנו ומשרתו הנער ולא עשו פירות בעולם, הוא יקים זרע להם, דהיינו שעבור בנו הנהרג יחשוב באם היה זוכה להכניסו לחופה כמה היה מוציא עליו נדן ומלבושים ושאר ההוצאות, ויפריש כפי הסך ההוא שיהיה לקרן קיימת לעולמי עולמים, ומהרווחים יוחזק בן עני לגדלו וללמדו תורה וגמרא עד שיהיה בן ט"ו שנים שיוכל לשלחו ללמוד בישיבה ואח"כ יוחזק מהרווחים תלמיד אחר, וכן לעולם, והתלמידים ההם יקראו על שם בן הנהרג שהוא מחזיקם, ואם ישאו להם נשים ויולידו בנים, הבן הבכור יקרא בשם הנהרג, ועבור הנער המשרת יקבל האיש על עצמו ליתן כל ימי חייו מידי שנה בשנה כ"ה ר"ט ליתן מזה שכר לימוד לבני עניים בשנה הראשונה ישלם לעשרה מלמדים עניים שילמדו יום יום שיעור לתועלת נשמת ההרוגים, ויאמרו נוסח התפילה וקדיש דרבנן, גם יפרוש סך מה שמהרווחים ישולם לאיזה לומדים בכל יום היארציית (יום השנה) שיעור משניות, ולהתפלל עליהם ולומר קדיש דרבנן. כל ימי חי האיש ההוא, ישלח ביום היארציית שלהם עשרה אנשים על קברם לבקש עבורו מהם מחילה [...] ובענין סיגופים¹⁴[...]

הרב יחיאל יעקב וינברג כתב על סיפור דומה:

על איש אחד ירא וחרד אשר הוליד חברו במכונתו, וקרה לו אסון וחבירו נהרג בתאונת דרכים. האיש הזה נמצא בעינוי נפש גדולים [...] דעתי בנידון דידן [...] ויתן צדקה כפי כחו פדיון לנפש, ואם יש לנהרג בנים נצרכים יתן להם, ואם לאו יתן לבית חולים [...] ואמנם גדר של תשובת משקל ישנה

בהוראה כזאת, לתרום עבור החיאת נפש תחת נפש שנהרג בסיבתו
דין.¹⁵

המצב כיום הוא שאדם שהרג בשגגה בתאונת דרכים, כמעט בכל המקרים יצא פטור מעונש, פרט לענישה בתחום חוקי התעבורה, כגון שלילת רישיון נהיגה, נקודות לחובתו ולעתים קנס כספי. התוצאה היא שהחברה נשארת עם פגם מוסרי גדול וזלזול בערך הנעלה של חיי אדם.

גם הרוצח אינו בא לידי תיקון מידותיו ולידי תשובה, אלא להפך, כיוון ששתי אפשרויות יעמדו בפניו: יזוכה במשפט, כי הדבר אירע בשוגג והוא נשאר עם עברה נוראה של הריגה בשוגג, או שיוכח שהיה רשולן ועונשו הוא מאסר. חורבן גדול ייפול עליו ועל משפחתו, ולא זו בלבד, אלא שיהלך כל חייו בשברון לב על כך שלקח חיי אדם.

גם עונש מאסר הניתן לעתים רחוקות אינו פתרון. אמנם חז"ל מדברים על עונש הכנסה לכיפה, שהוא המאסר של היום,¹⁶ אלא שחכמים יעדו עונש זה לעבריינים רשעים יותר, כגון "מי שלקה ושנה" או "ההורג שלא בעדים", והוא מעין תחליף לגזר דין מוות.

מקובל לחשוב שבעונש מאסר יש מעין תחליף לגלות, אולם נראה כי הנזק שבמאסר מרובה על התועלת, ובעיני התורה ייחשב לשלילי, משלושה טעמים עיקריים:

- א. מפני שבעונש המאסר הרוצח מנותק ממשפחתו, מאשתו ומילדיו. דבר זה בוודאי אינו מוסרי, לעומת עונש הגלות, שמשמעו לגלות עם כל המשפחה;
- ב. מאסר מטיל עונש קשה מנשוא על הנאשם ועל משפחתו, באי יכולתו לעבוד ולפרנס את המשפחה, בעוד שבערי המקלט הגולה עובר עם משפחתו ועומדת בפניו האפשרות לעבוד;
- ג. באופן טבעי, החברה בבית הסוהר והבטלה הנוראית שם מקלקלים את נפש האסיר, בעוד שבעיר המקלט הוא משתקם בחברת הלויים, ופתוחה בפניו האפשרות לשוב לדרך הטובה.

15 שו"ת שרידי אש, חלק א, סימן לו. מובא בשו"ת ציץ אליעזר לרב אליעזר ולדינברג, חלק טו, סימן לח.

16 בבלי, סנהדרין פא ע"ב. אמנם מדובר שם על עונש שונה מהמאסר היום, כיוון ששם מטרת הכיפה הייתה בסופו של דבר הריגת האדם בייסורים.

הרציונל של ההצעה

בחיפוש פתרון לתאונות הקטלניות ראינו צורך משולש:

- א. להרתיע נהגים;
- ב. לרפא ולתקן את נפש הרוצח בשוגג;
- ג. לתקן את כלל החברה מהקלקול של זילות ערך חיי אדם.

ההצעה שברצוני להעלות מתייחסת לתאונות קטלניות. הסיבה שאני מבקש להתמקד דווקא בסוג זה של תאונות היא ברורה:

- א. בתאונות אלו קיימת עיקר הבעיה של אבדן חיי אדם. אם אפשר על ידי ההצעה להציל ולו אדם אחד, דיינו;
- ב. כחברה יש להתייחס בזעזוע נורא למצב שבו כל יום נהרגים אנשים ללא עוול בכפם. לאור הדברים שראינו לעיל, ודאי שיש קשר בין הזילות לחיי אדם בכבישים ובין הזילות המביאה לידי אלימות ורציחות על רקע פלילי. הדבר מעיד על פגם מוסרי הקיים בנו, פגם ההולך ומחריף. מעבר לכך, לא ייתכן שנאפשר לרוצחים להסתובב בינינו ונעבור על כך לסדר היום;
- ג. הרציונל של ההצעה הוא שאם אדם ידע שעולמו יחרב עליו, הן מוסרית הן כלכלית, אם חלילה יהרוג מישהו, ייזהרו כולם יותר בכביש וישמרו את חוקי התנועה. ממילא תפחתנה כל התאונות, גם הקלות שבהן.

ההצעה

אדם שהרג בשוגג ייענש בשלושה תחומים:

בתחום האישי: לימוד התורה מהווה מעין תחליף לעיר מקלט;

בתחום החברתי: תיקון מידותיו ותיקון העולם בקשר לפגם של זילות בחיי אדם – תרומה לנזקקים ולקהילה;

בתחום הענישה וההרתעה: תשלום סכום גדול של כסף בתוספת החרמת כלי הרכב הפוגע, ובכספי המכירה והקנס הקמת קרן סיוע לנזקק לזכר הנפטר.

יש לציין שאמנם הכסף משמש בעיקר כגורם הרתעתי ועומד בפני עצמו, אולם בהצעה זו הנושא הכספי שזור גם בשני התחומים הראשונים ומהווה חלק מהותי מהם.

לימוד תורה – הווי גולה למקום תורה

כאמור לעיל, עיר מקלט קולטת את הרוצח לא רק כדי להגן עליו מפני רדיפת גואל הדם, אלא גם, ואולי בעיקר, כדי לכפר עליו ולהוציא אותו מהמקום הנורא שאליו נקלע. ראיה לכך ניתן למצוא גם בדברי חכמים,¹⁷ כי אף אם לרוצח בשגגה אין גואל דם בית דין ממנה לו אחד, וזאת משום שהגלות היא גם מעין תחליף למיתת בית דין ואסור לוותר על עונש זה, גם אם אין איום של גואל דם. כך נמצא גם בהלכה שמי שאין לו גואל דם (לדוגמה גר) חייב גלות.¹⁸

ערי המקלט מעצם טבען היו מרכזי תורה. הרי הערים היו ערי לויים, ושבת לוי הוא השבת שיועד להיות מלמד התורה ומפיצה. לשם מצוה הרוצח לברוח כדי להיות במחיצת הלויים.¹⁹

ניתן לומר אם כן, כי לא רק העיר עצמה קולטת את הרוצח, אלא אף התורה קולטת את הרוצח. לא בכדי השתמשו חז"ל במשנה²⁰ בביטוי גלות בקשר לתורה, במובן זה שמקום של תורה מגן ומכפר על האדם, ובמיוחד על הרוצח בשגגה שצריך לתקן את הפגם שהתגלה אצלו בזלזול בחיי אדם. מקום זה יסייע לו להתחזק ביראת שמים ולחזק את ערך חיי אדם. לשם כך נמצאים הלויים בערי המקלט.²¹

- 17 בבלי, סנהדרין מח ע"ב.
- 18 לדעת ר' יוסי ברבי יהודה בבבלי, מכות י, ייתכן שאף רוצח במזיד שברח לעיר מקלט נחשב מוגן משום שעיר מקלט היא מעין מזבח שקדושתו מגנה.
- 19 לשון הרמב"ם בהלכות שמיטה יג, יב-יג: "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר: 'יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל'. לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן אלא הם חיל השם שנאמר: 'ברך ה' חילו'. והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר: 'אני חלקך ונחלתך'".
- 20 משנה, אבות ד, יד.
- 21 הרב חיים יעקב גולדוויכט, אסופת מערכות – מילי דאבות, ירושלים 1993, חלק ה, עמ' רלא-רמא; ראו גם שפת אמת, פרשת מסעי, שנת תרל"א ותרל"ד ועוד.

וכך כותב הרב בקשי דורון כאשר דן במאסר כתחליף לגלות:
 האוכלוסיה בעיר המקלט רובה צריכה להיות של אנשים ישרים, ועיר שרבו בה רוצחים אינה קולטת. בעיר צריכה להיות חברה בריאה וביניהם תלמידי חכמים היוצרים אוירה נכונה של עיר תרבותית. העברייין הגר בעיר יכול להעביר אליה את משפחתו וקרובו ושם להשתקם באמצעות הלימוד מהסביבה התורנית התומכת.
 אמנם כיום אין לנו עיר מקלט, אולם אין כל סיבה שאת האקלים והרוח אותה אמור לספוג הרוצח בערי מקלט, לא יוכל לקבל במסגרת חממה רוחנית שתעטוף אותו.
 זהו הקשר בין גלותו של הרוצח לבין המשפט במסכת אבות [ד, יד] "הוי גולה למקום תורה".²²

רעיון זה מצאנו גם במקומות נוספים. הגמרא אומרת: "מנין לדברי תורה שהן קולטין? שנאמר 'את בצר במדבר' וגו' וכתוב בתריה 'וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל',²³ ומבינה הגמרא שבשעה שאדם לומד תורה הוא מוגן מפני גואל הדם בזכות לימודו.

רבנו בחיי מביא חידוש נפלא בקשר שבין התורה לערי מקלט:
 מה ערי מקלט מצילות מן המיתה אף התורה כן, ולא עוד אלא שהיא מצלת יותר מערי מקלט, שערי מקלט אינן קולטות אלא שוגגין, והתורה בין שוגגין בין מזידין. אמרו ישראל למשה אם בטלו ערי מקלט להיכן אנו בורחין, אמר להן לתורה, שנאמר וזאת התורה, הדא היא דכתיב (משלי ג) "עץ חיים היא למחזיקים בה".²⁴

כיום אין מקום בארץ שאין בו ישיבה, ולכן הפתרון ישים. כל ישיבה תכשיר מספר אנשים לקבל כ"חברותא" את ה"גולים". אדם שרצח בשגגה יהיה מחויב לתכנית לימודים קבועה ומובנית שתעסוק בקדושת חיי אדם, באחריות אישית ובכבוד הזולת, וכן בסוגיות של זהירות בדרכים ושל שמירה על חוקי התנועה. משך הלימוד והיקפו ייקבע על ידי בתי הדין בהתאם לחומרת ההריגה בשגגה, אולם ברור שהכוונה היא שבתקופת "הגלות התורנית" הזו יצטרך הגולה למעט בעסקיו, ויהיה מחויב לשעות לימוד בישיבה. טוב יהיה אם מקום הלימוד לא

22 שו"ת בניין אב, חלק א, סימן עד.

23 בבלי, מכות י ע"א.

24 פירוש רבנו בחיי לתורה, דברים ד.

יהיה בעיר מגוריו, אלא הרוצח יצטרך "לגלות" לעיר אחרת, אולי קרובה לעיר מגוריו, וזאת משום שבמקום מרוחק מעט יתאפשר לרוצח להתקבל בצורה ראויה יותר. אם הרוצח אינו מוכן ללכת למקום של תורה מטעמי "דת ומצפון", הוא יופנה ל"ישיבה חילונית", מסגרת הקיימת היום בתוך מכינות קדם צבאיות וכדומה, וילמד שם מוסר והשקפת עולם ללא עיסוק בתורה.

ראוי לציין כי רעיון זה הוא דווקא לרוצחים בשגגה שבית הדין ייווכח שההריגה הייתה בשגגה או אפילו באונס, כל אחד לפי דרגתו. אולם אם מוכח שהרוצח אשם והיה קרוב למזיד, כגון נסיעה במהירות מופרזת, נסיעה בשכרות וכיוצא בזה, פתרון זה של השתלמות רוחנית בתורה ישולב עם פתרון שיש בו גם ענישה וניתוק מעולמו הנוכחי. הגליה זו תהיה גלות למקומות מרוחקים מעיר מגוריו, ערים שייקבעו כראויות לכך. הרוצח יגלה יחד עם משפחתו, ושם ימלא את המשימות המוצעות במאמרנו זה.²⁵

דאגה לזולת – השתתפות ותרומה לנזקקים

אדם שרצח בשגגה צריך להשתלם דווקא בנושא שמירה על חיי אדם. יסוד זה נלמד מהגמרא.²⁶ יש שלוש ערי מקלט לרוצחים בשגגה בעבר הירדן המזרחי ועוד שלוש בעבר הירדן המערבי. והרי קשה: בעבר הירדן המזרחי היו רק שני שבטים וחצי, ואילו במערבי היו תשעה שבטים וחצי. איך ייתכן שבשניהם יש מספר זהה של ערי מקלט? על כך הגמרא עונה: "אמר אביי, בגלעד שכיחי רוצחים" – בגלעד מצויים רוצחים רבים, ולכן זקוקים הם ליותר ערי מקלט. אולם תשובה זו אינה ברורה: הרי ערי מקלט נועדו למי שרצח בשוגג. אם כן, איך שכיחות הרוצחים במזיד קשורה למקרים של רצח בשוגג? יש לומר שבמקום שבו רצח במזיד הוא דבר שכיח, ממילא משמעות ערך חיי אדם היא קלושה. מציאות כזאת עלולה לגרום גם לסתם אדם מן השורה להיזהר ולהקפיד פחות. התוצאה המתבקשת היא שאחוז המקרים של רצח בשוגג עולה. לכן לפי אביי יש מספר זהה של ערי מקלט משני עברי הירדן. בגלעד קיים מספר רב של רוצחים במזיד, וממילא היחס לחיי אדם נפגם, דבר המגביר באופן ישיר את מספר הרוצחים בשוגג. משום כך הורתה התורה להבדיל שלוש ערי מקלט גם בעבר הירדן המזרחי על אף היותו קטן יותר.

25 ברעיון זה עסק בהרחבה הרב איתמר ורהפטיג במאמרו "גלות כחלופה למאסר". ראו גם "ערי מקלט בימינו", ממלכת כהנים וגוי קדוש, ירושלים תשנ"ז, עמ' 263.

26 בבלי, מכות י ע"ב.

לאור זאת נאמר כי מטרת הגלות אינה רק לטובת הרוצח, אלא גם, ואולי בעיקר, לטובת החברה כולה שהגיעה למצב מסוכן ביחס לערך חי אדם. עבודה על המידות אינה רק לרוצח, אלא אף לכל הקהילה והחברה. במקום שבו ידעו לתת כבוד לזולת ולשפר את האקלים החברתי על ידי רגישות גבוהה יותר, סבלנות וסובלנות, מספר תאונות הדרכים ימעט וממילא ימעטו גם מספר הנפגעים.

שינוי הגישה ביחס לחיי אדם יבוא רק על ידי מעשים חיוביים לטובת אנשים אחרים, ובמיוחד בעבור אנשים הסובלים ממצוקות שונות: חברתיות, כלכליות או רפואיות.

אמנם ידוע מה שנאמר בשם הגר"א שקל יותר ללמוד את הש"ס כולו מאשר לתקן מידה אחת, אבל תפקידנו הוא לנסות ולתקן לאט לאט, וכפי תפיסת היסוד שמלמדנו ספר החינוך במצוות רבות,²⁷ שאף אדם בעל תכונות ירודות, אם יתמיד בעשייה חיובית, על כורחו ישתנה טבעו. לכן אם נגייס את הרוצח בשגגה לפעילות של תרומה לחברה ועיסוק בדאגה לזולת, הוא ישנה את טבעו לחיוב.

משה רבנו מלמד אותנו, כי אם רוצים להשתנות, יש צורך לחוות את הסבל של השני ולעזור לו בפועל: "ויהי בימים הרבים ההם, ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם".²⁸ ומסביר רש"י: "נתן עיניו וליבו להיות מיצר עליהם". לא רק עבודה שכלית של למידה ועצה איך להשתנות ולהשתפר, אלא השתתפות בצער ונשיאה נפשית בעול עם הזולת.

אם אנו מניחים שחטאו של הרוצח בשגגה היה זלזול בחיי אדם, הרי שכעת יש להוסיף בנפשו את הדאגה לחיי אדם, זאת על ידי שיתמיד במעשים של דאגה לאדם אחר בעת מצוקה, כגון חולים או משפחות נזקקות. כך יהפוך הוא לאדם רגיש יותר.

הנתינה של הרוצח לנזקק תתבצע בשני תחומים: האחד בתחום העזרה הכלכלית והשני בתחום העשייה בפועל – מספר שעות שבוועיות. ועדת רווחה ייעודית תקבע את מספר השעות שאותם צריך הרוצח לתרום לנזקק, ומהו הסכום שעליו לשלם לו. גובה הסכום ייקבע גם בהקשר לסעיף הכספי, כפי שיפורט להלן.

27 מצווה טז: "שלא לשובר עצם".

28 שמות ב, יא.

התרומה לנזקק תתבצע בתחומים מסוימים מאוד, הנותנים באופן מידי הרגשת תרומה ושינוי. על אף חשיבות התחומים הרבים שבהם פועלים אסירים המרצים עבודות שירות, לא תהיה אפשרות לעבודות אלו, כגון עזרה במפעלים כושלים או עזרה בתחנות משטרה, אלא דווקא טיפול בילדים נזקקים, טיפול פיזי בחולים או בקשישים וכדומה.

אמידותו הכלכלית של הרוצח בשגגה תקבע את שיעור התרומה הכספית, ואם ניתן, הכסף שישלם ילך באופן ישיר למשפחת הנרצח. באופן זה, מלבד הרווח של הקנס תתקיים מעין כפרה אישית וחברתית.

ההפסד הכספי

הרכב המעורב בתאונה שנהגו הרג בשגגה, יוחרם לאלתר ולא יוחזר לבעליו לעולם. הוא יופקד בידי המשטרה או עמותה שתוקם לצורך כך. הרכב יימכר, והכסף ינתן כתוספת למימון שני התחומים הראשונים שבהם עסקנו עד כה. בעל הרכב שבדרך כלל רכבו מבוטח, יפסיד את כל סכום הביטוח, וכל הכסף ילך לקרן הסיוע לילד או למשפחה הנזקקת.

אין ספק כי הידיעה שרכושו של אדם מבוטח והוא יקבל מהביטוח את מלוא הסכום בחזרה למרות תאונות קשות עם נזקים אדירים, יש בה חלק לא קטן ברשלנות ובצורה שאשם נוהג.

בעבר הייתה מחשבה שהרכבים המיושנים הם אלו הגורמים לתאונות, אולם בעשרים השנים האחרונות ברור שרוב הרכבים המעורבים בתאונות דרכים הם רכבים חדשים וחדשים. עלותו של רכב חדש היום היא 100,000 ₪ לפחות. אצל רוב האוכלוסיה נכון יהיה לומר שאם ידע אדם שיפסיד את כל ערכו הכספי של הרכב, שקנה מכספי הלוואה או חיסכון, הוא ינהג במשנה זהירות (כך גם ייעשה לגבי רכב עבודה: הרכב יוחרם, ומקום העבודה יפסיד את כל הסכום ויידרש לגבות אותו מהעובד).

מקור לעניין התשלום במקרה של הריגה נמצא בהלכה העוסקת בדין שור שהמית אדם.²⁹ הרמב"ם פוסק,³⁰ שאין זה משנה באיזו חיה מדובר ובאיזה מצב הייתה החיה, בכל מקרה הבהמה נהרגת, ואם השור הוא מועד להזיק, צריך בעליו לשלם כופר תמורת עונש המיתה שחייב בה בדיני שמים.³¹

29 בבלי, בבא קמא מא ע"א.

30 הלכות נזקי ממון, פרק י.

31 שם, הלכה ו.

כיוון שההצעה באה לא רק כדי לתקן את נפש הרוצח, אלא גם כדי לשפר את החברה ולתקן את פגם הזילות בחיי אדם, גם במקרה שהרוצח בשגגה אינו בעל אמצעים וגם הרכב אינו בעל שווי הנותן אפשרות לסייע לנזקקים, יחליט בית הדין לממן את פרויקט השיקום באמצעות הלוואה שתינתן לרוצח, והדבר ייעשה על ידי משכון נכסיו. גובה הסכום ואורך תקופת המשכון ייקבע לפי שיקול הדעת של הוועדה ועל פי החלטת בית הדין.